

Prof. dr hab. Ewa Łukaszyk

CY Advanced Studies / Cergy-Paris Université¹

Uniwersytet Wrocławski Dziekanat Wydziału Filologicznego (6)		
Wpłynęło do WF	09 -12- 2020	Załączniki
Wpi. do jedn. org.	Data	Symbol
Znak sprawy		

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Olchówki

Imaginario del fútbol en la cinematografía franquista y salazarista. Estudio de la narración filmica

Mgr Anna Olchówka jest aktywną młodą badaczką związaną z wrocławskim środowiskiem iberystycznym. Ma na swoim koncie szereg publikacji, w tym teksty, których tematyka zapowiadała pracę doktorską. W rozprawie *Imaginario del fútbol en la cinematografía franquista y salazarista. Estudio de la narración filmica* Doktorantka dostarczyła jednak wyczerpującego, syntetycznego opracowania tematu, który daleko wykracza poza wcześniejsze przyczynki, a także stan badań nad przedstawionym zagadnieniem. Mimo iż rozprawa wydaje się podejmować temat błaży, marginalny wobec wielkich problemów epoki (futbol i osnute wokół niego narracje jako element systemów aksjologicznych promowanych w dobie iberyjskich reżimów autorytarnych), stanowi oryginalną analizę opartą na materiałach archiwalnych, do których sięga się dzisiaj bardzo rzadko. Badania zostały przeprowadzone dzięki wsparciu stypendialnemu, które umożliwiło autorce pobyty w obu krajach iberyjskich i dostęp do archiwów kinematograficznych; jest to zatem tym cenniejsze, że rozprawa omawia materiały niemal zupełnie niedostępne w Polsce. Na tej podstawie Doktorantka naszkicowała plastyczny i przekonujący obraz społeczeństw Hiszpanii i Portugalii czasów dyktatury Franco i Salazara.

Praca składa się z dziewięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem. Dość obszerne i szczegółowe części wprowadzające przedstawiają kolejno takie kwestie, jak dzieje obu krajów iberyjskich w XX wieku, historia kina oraz historia sportu. Wraz z rozdziałem

¹ *Fellow-in-residence* w roku akademickim 2020/21.

zawierającym uwagi metodologiczne, ta wprowadzająca partia rozprawy niezwykle się rozrasta, wywołując pewne zniecierpliwienie u czytelnika, czekającego na wyniki oryginalnej pracy badawczej; jednakowoż to wieloaspektowe przedstawienie tła, sprawnie napisane i ściśle, świadczy skądinąd o wiedzy i dobrym przygotowaniu autorki.

Dopiero na s. 111 spotykamy właściwych bohaterów rozprawy: rozpoczyna się rozdział V, poświęcony nie tylko samym sportowcom, ale i innym uczestnikom futbolowego świata, takim jak dziennikarze, a nawet pracownicy techniczni. Otwiera on sekwencję analityczną obejmującą w sumie cztery części (rozd. V–VII), poświęcone ludziom, miejscom, przedmiotom (takim jak chociażby sama piłka), i wreszcie doświadczeniom (takim jak zwycięstwo i porażka). Wreszcie – jakże długo oczekiwany – rozdział IX zawiera konkluzje długiego wywodu, mówiąc o znaczeniach oraz kontekstach społecznych i ideologicznych, w których futbol staje się istotną częścią ludzkiego życia. Taka konstrukcja pracy (i sposób zatytułowania rozdziałów) sprawia, że czytelnik, przynajmniej przed przystąpieniem do uważnej lektury, zastanawia się, czy wywód dotyczy właściwie piłki nożnej jako takiej, czy też jej kinematograficznej reprezentacji. Poniekąd ta kwestia naturalnie się rozmywa. Być może należało ją wyraźniej zaakcentować.

Jako całość, rozprawa jest napisana bardzo sprawnie, potoczyście – nie tylko poprawnie po hiszpańsku, ale też w sposób bogaty i plastyczny. Uwag redakcyjnych nasuwa się bardzo niewiele, co jest dużym osiągnięciem, zważywszy, że praca powstała w języku dla autorki obcym. Tekst jest obszerny (ponad 300 stron). Nie jest niestety pozbawiony pewnych dłużyzn, co usprawiedliwia jednak konieczność szczegółowego omówienia trudno dostępnych materiałów i cytowania obszernych fragmentów filmowych dialogów. W wielu miejscach wrażenie rozwlekłości potęgują także tłumaczenia tych dialogów z języka portugalskiego na hiszpański – być może był to zabieg zbędny ze względu na dużą przejrzystość obu języków i niewielką głębię związanych z piłką wypowiedzi. Tak czy owak, jest to konsekwentnie wprowadzona w życie decyzja autorki.

Poszczególne rozdziały i podrozdziały prowadzą do interesujących konkluzji stanowiących zaproszenie do refleksji nad procesami toczącymi się w kulturze. Wywód został poprowadzony w sposób przemyślany i uporządkowany, świadczący o wewnętrznej dyscyplinie autorki. W ostatecznym rozrachunku, choć w wielu momentach mógł czytelnika nużyć, doprowadził do istotnych, w dużej mierze nowatorskich ustaleń związanych ze sposobem funkcjonowania ideologii w społecznym obiegu. Doktorantka nakreśliła też rzadko

przecież spotykany obraz życia nieuprzywilejowanych klas społecznych tamtej epoki, przyczyniając się do lepszego zrozumienia kulturowych dziejów Hiszpanii i Portugalii w XX wieku.

Ciekawą konkluzją, do jakiej doszła badaczka jest uchwycenie mentalnej i kulturowej różnicy, jaka dzieli oba omawiane kraje. Dyktatura Salazara, choć z pozoru bliźniaczo podobna do dyktatury Franco, była jednak nacechowana osobowością profesora z Coimbrzy, który pragnął zachować bardziej poważny wizerunek swojego reżimu, łącząc go ze sferą, jaką dawniej określano mianem kultury wysokiej. Stąd też mniejszy nacisk na produkcję kinematograficzną operującą wątkami piłkarskimi. Zaskakującą na swój sposób konkluzją jest także konstatacja ciężenia kinematografii hiszpańskiej w stronę komedii, co można uznać za swoistą odpowiedź lokalną na globalne wyzwanie kinematografii anglosaskiej. Równie istotne są uwagi dotyczące kulturowej reprezentacji kobiety, która w tym kontekście, jak pisze autorka w podsumowaniu, pozostaje niewolnicą systemu głęboko patriarchalnego i seksistowskiego.

Badaczka trafnie ukazała dylematy modernizacyjne, przed którymi stała Hiszpania i Portugalia pierwszych dekad powojennych, w różny sposób usiłując poradzić sobie z wyzwaniami przyspieszonej urbanizacji, nieuchronnym kruszeniem się systemów symbolicznych społeczności wiejskich, zaburzeniem równowagi między tradycją a zmianą. Istotnym elementem, ukazany na przykładzie narracji o piłce nożnej, było rosnące znaczenie mediów, takich jak kino, a także radio i rodząca się w tym okresie telewizja. Odegrały one kluczową rolę w przeprowadzeniu społeczeństw europejskich przez swoistą traumę modernizacji, tworząc nowe dyskursy, stereotypy, obrazy świata. Rodzące się media kreowały postaci gwiazdorskie, względem których zwykli ludzie próbowali odtąd orientować swoje własne projekty biograficzne.

W ten sposób analiza osnuta wokół wątku piłki nożnej ukazuje w gruncie rzeczy proces wyłaniania się społeczeństwa późnej nowoczesności, z jego nowymi siłami, za jakie można uznać media, i nowymi postaciami bohaterskimi czy wzorcowymi. W końcowych ustępach pracy autorka bardzo trafnie kontrastuje to społeczeństwo z jego współczesnym odpowiednikiem, tworzonym już przez takie media, jak Internet, naznaczonym prymatem afektów czy zjawiskiem post-prawdy. Dawny świat piłkarskich zmagających podbudowę zbiorowych identyfikacji czy wzorce męskiej tożsamości wydaje się w tej perspektywie niesłychanie odległy i staroświecki, odmienny też od aktualnych problemów

związanych z kibicami czy też pseudo-kibicami.

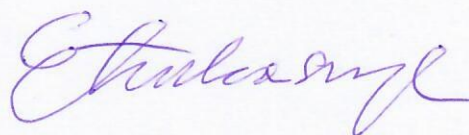
W moim subiektywnym odczuciu, Doktorantka obrała za temat sferę zbyt prostą i jednoznaczną, by stworzyć rozprawę intelektualnie satysfakcjonującą, erudycyjną, skrzącą się oryginalnymi konceptami. I rzeczywiście, poza częścią poświęconą historii i teorii kina, ograniczającą się zresztą do przytoczenia najważniejszych prac na ten temat, rozprawa wydaje się płaska, nieco monotonna, jakby badaczka uległa właśnie temu modelowi myślenia i życia, jaki wiązał się z piłką nożną i zasługiwał na aprobatę reżimów autorytarnych – właśnie dlatego, że preferują one człowieka, który szuka raczej prostoty i jednoznaczności, niż namysłu, kontrowersji czy głębi. Nic więc dziwnego, że o ile filmografia imponuje bogactwem, a także archiwalną wartością analizowanego korpusu, o tyle bibliografia nie jest, jak na pracę doktorską, ani zbyt obszerna, ani zbyt zróżnicowana. Stąd pewne subiektywne poczucie znużenia i niedosytu.

Obok tych uwag krytycznych należy jednak podkreślić zalety. Mówiąc językiem potocznym, Doktorantka wycisnęła cały sok z pozornie jałowego tematu. Obierając za temat piłkę nożną, ukazała sieć powiązań tworzących społeczeństwo. Nie tylko tych, jakie łączyły piłkarzy z jednej strony ze światem biznesu, a z drugiej, ze światem kinematografii, ale przede wszystkim tych, które z prostej, mało wyrafinowanej gry czyniły nośnik sensów egzystencjalnych, przynajmniej na użytek człowieka potocznego. Był on zanurzony w wąskich, niemal jałowych horyzontach życia materialnego i duchowego, jakie wytwarzała omawiana epoka, nieporównanie uboższa od tego wszystkiego, co przyniosły czasy następujące po upadku oby omawianych dyktatur – nawet gdy na to patrzeć z perspektywy człowieka należącego do najmniej uprzywilejowanych grup społecznych. Dla przykładu warto chociażby zauważyć, że omawiane w pracy lata 40. XX wieku to w kraju takim, jak Portugalia dopiero moment przełamania symbolicznej granicy alfabetyzacji połowy społeczeństwa (sic!). Warto więc pamiętać, że horyzonty poznawcze człowieka obracającego się w kręgu kultury potocznej były w omawianej epoce niesłychanie odmienne od dzisiejszych.

Wyrażana za pośrednictwem piłki aksjologia miała kluczowe, witalne znaczenie. Nie przypadkiem też zbiegała się chociażby z kulturową wizją męskości czy rodziny, jaką lansowały oba iberyjskie reżimy autorytarne. W przekonujący sposób badaczka uczyniła więc z futbolu oś analityczną, pozwalającą na stworzenie szerszego obrazu kultury popularnej omawianej epoki. Sport dostarczył wglądu w rozległe sfery wyobrażeń i znaczeń.

Należy to uznać za kulturoznawczy sukces, świadczący o dużej świadomości uprawianej dyscypliny, jaką wypracowała młoda badaczka.

Z całym przekonaniem stwierdzam zatem, że przedstawiona rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest analiza dyskursów kinematograficznych posługujących się futbolem w celu propagowania systemów aksjologicznych właściwych społeczeństwom krajów Półwyspu Iberyjskiego w dobie rządów autorytarnych. Wskazuje jednoznacznie na wysoki poziom wiedzy i świadomości teoretycznej Kandydatki oraz doskonałą orientację w jej dyscyplinie naukowej. Stanowi też jasny dowód umiejętności prowadzenia pracy naukowej w oparciu o materiał archiwalny. Dlatego też jestem przekonana, że rozprawa spełnia warunki określone w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wnioskuje zatem o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Ewa Łukaszyk

Neuville-sur-Oise, 26.11.2020.